

بررسی رابطه بین فاصله از مرز و میزان درآمد و اشتغال در قاچاق کالا (مطالعه موردی بخش خاو و میرآباد- مریوان)

سید هادی کهنه پوشی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران*

علی‌اکبر عنابستانی: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

دریافت: ۱۳۹۰/۸/۱۱ - پذیرش: ۱۳۹۱/۱/۲۲، صص ۲۰-۱

چکیده

کالاهای قاچاق از مناطق مرزی وارد می‌شوند، بنابراین، مرزها از این لحاظ دارای اهمیت زیادی هستند. از مناطق مرزی مهم خاورمیانه که دست‌خوش حوادث گوناگونی بوده است، مناطق مرزی ایران با کشورهای همسایه‌اش است. قاچاق در کشور ایران به دلیل شرایط خاص جغرافیایی برای ورود و خروج کالا و نبود شرایط با ثبات در کشورهای همسایه، بسیار قابل توجه است. هدف این تحقیق، بررسی وجود یا عدم وجود رابطه بین میزان فاصله روستاهای بخش خاو و میرآباد مریوان از مرز و اثرگذاری قاچاق در آن‌ها است. روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و بنا بر روش توصیفی و همبستگی است. روستاهای بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان جامعه آماری این تحقیق است. برای گردآوری اطلاعات با توجه به فاصله روستاها از مرز با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده و به صورت تصادفی ۵ روستا انتخاب و برای پرسشگری با استفاده از رابطه کوکران ۱۴۰ خانوار به عنوان نمونه مورد سؤال قرار گرفته‌اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که رابطه‌ای معکوس میان میزان درآمد، قاچاق کالا و فاصله از مرز با ضریب $-0/499$ در روش پیرسون و $-0/580$ در روش اسپیرمن با سطح معناداری $0/01$ وجود دارد. همچنین بین تعداد افراد مشغول به قاچاق در روستاها و میزان فاصله از مرز، رابطه معناداری مشاهده شد. به این صورت که در روستاهای نزدیک مرز، تعداد افراد مشغول به قاچاق کالا افزایش پیدا می‌کند، تا جایی که به ۱۰۰ درصد می‌رسد و با فاصله گرفتن از مرز در روستاهای با فاصله متوسط یا دور از مرز، این میزان کاهش پیدا می‌کند، تا جایی که به $33/3$ درصد (حدود یک سوم) کاهش پیدا می‌کند. این یافته‌ها نشان دهنده اثرگذاری قاچاق کالا در روستاهای مرزی نسبت به روستاهای دورتر از مرز است. با توجه به یافته‌های پژوهش راهکارهای اجرایی مناسب فعالیت‌های اشتغالی جایگزین قاچاق با توجه به توانمندی‌های منطقه است.

واژه‌های کلیدی: قاچاق کالا، اشتغال، درآمدزایی، روستاهای مرزی، اقتصاد روستایی

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

طبق تعریف سازمان جهانی گمرک (WCO) «قاچاق تخلف گمرکی است شامل جابه‌جایی کالا در طول مرز گمرکی به روش مخفیانه و به منظور فرار از نظارت گمرکی» (نوری، ۱۳۸۲، ۱۵۰) در شرایط فعلی تعریف قاچاق صرفاً ناظر به مبادی ورودی و خروجی و مرزهای جغرافیایی نمی‌گردد. بلکه نگهداری و توزیع و حمل کالای فاقد مجوز قانونی در داخل کشور نیز قاچاق محسوب می‌شود. امروزه موضوع تجارت آزاد و توجه به امر بازاریابی و جذب مشتری به عنوان یکی از عوامل موثر در رشد و توسعه اقتصادی برشمرده می‌شود، به طوری که بسیاری از دولت‌ها داد و ستد در عرصه بین‌المللی را از اهم سیاست‌های کلان اقتصادی خود قرار داده‌اند.

اما این فعالیت جهانی، همواره در معرض خطرهای آسیب‌های جدی قرار داشته و دارد. اگر در گذشته‌های دور مشکل راهزنی و عدم امنیت راه‌ها و آبها بر سر راه کاروان‌ها و کشتی‌های تجاری بوده است؛ امروزه پدیده قاچاق به عنوان یک تهدید جدی بر سر راه تجارت آزاد قرار دارد. هر چند بحث قاچاق منحصر به اقتصاد ایران نیست، اما این مسأله در کشور ما به دلیل شرایط خاص جغرافیایی برای ورود و خروج کالا و نیز نبود شرایط با ثبات در کشورهای همسایه، بسیار قابل توجه است. (علم‌الهدی، ۸۶، ۱۳۸۴) در علم اقتصاد به ورود و خروج کالا که به صورت مخفیانه از مرزهای کشور وارد و یا خارج شود، قاچاق می‌گویند. کالای اقتصادی که مورد قاچاق

قرار می‌گیرد را کالای قاچاق و شخص یا اشخاصی که مبادرت به انجام قاچاق می‌نمایند را قاچاقچی یا سوداگر می‌نامند. کلمه قاچاق یک کلمه ترکی است و به معنای گریزانیدن است و از مجموع قوانین و مقررات مربوط چنین استنباط می‌شود که قاچاق عبارت است از فرار دادن مال، خواه آن مال مربوط به درآمد دولت بوده و یا ورود و خروج، تولید و نقل و انتقال و خرید و فروش آن که طبق قوانین و مقررات مربوط، ممنوع و غیرمجاز گردیده باشد. (سایت اداره گمرک آذربایجان غربی، ۱۳۸۹،

<http://www.acu.ir/Default.aspx>)

اصولاً کالاهای قاچاق از مناطق مرزی وارد می‌شوند و سپس در تمام کشور توزیع می‌شود. بنابراین، مرزها از این لحاظ دارای اهمیت بسیار زیادی هستند. یکی از مناطق مرزی مهم و حساس خاورمیانه که به ویژه در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی دست‌خوش حوادث گوناگونی در ابعاد نظامی، سیاسی، امنیتی و... بوده است، مناطق مرزی ایران با کشورهای همسایه‌اش است. در طول تاریخ، نه تنها وسعت و شکل جغرافیایی ایران پیوسته دچار تحول شده است، بلکه مرزهای سیاسی این کشور نیز کم و بیش دست‌خوش تغییر و تحول شده‌اند، طول مرزهای بین‌المللی ایران در حال حاضر حدود ۷۸۱۶ کیلومتر است. با ۱۵ استان مرزی (بیش از نیمی از استان‌های کشور) و ۱۵ کشور همسایه (یکی از پر تعدادترین کشورهای همسایه) با جغرافیای متنوع طبیعی و انسانی، که این مناطق را از مناطق هم جوار جدا می‌سازد (عندلیب، ۱۳۷۹، الف).

روستاها و میزان تأثیرگذاری قاچاق در آن‌ها از لحاظ درآمد و اشتغال وجود دارد؟ این تحقیق در سال‌های ۸۹ و ۹۰ انجام شده است.

۱-۲- ضرورت و اهداف

قاچاق کالا به عنوان یک پدیده شوم اجتماعی، اثرات بسیار نامطلوبی در زمینه‌های اقتصادی دارد. قاچاق کالا، یکی از مؤلفه‌های مهم فساد اقتصادی است. قاچاق کالا و اهمیت مبارزه با آن، ساماندهی وضعیت مبادلات مرزی، حرکت به سمت اقتصاد شفاف و تطبیق رفتار دستگاه‌های نظارتی بر مبنای اصلاحات انجام شده توسط دولت، از مهم‌ترین محورهای عملیاتی در جهت مبارزه با قاچاق کالا هستند. قاچاق کالا و اهمیت مبارزه با آن و توسعه داخلی و پیشرفت اقتصاد ملی با تکیه بر توانمندی‌ها، دستیابی به اقتصاد بدون نفت و تقویت تولیدات داخلی که از مهم‌ترین این برنامه‌ها، مبارزه همه‌جانبه با قاچاق کالا است، از اهمیت اساسی برخوردار است. (اصغری، ۱۳۸۸، ۶۰) اصولاً قاچاق در مناطق مرزی صورت می‌گیرد و می‌توان یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مناطق مرزی را وجود همین پدیده ذکر کرد. روستاهای بخش خاو و میرآباد که در مرز بین‌المللی ایران با عراق، در غرب کشور قرار دارند، به اشکال مختلف با پدیده قاچاق کالا ارتباط دارند. هدف از انجام این تحقیق، بررسی و ارزیابی وجود یا عدم وجود رابطه بین میزان فاصله روستاهای بخش خاو و میرآباد از مرز و میزان تأثیرگذاری قاچاق در آن‌ها از لحاظ درآمد و اشتغال است.

قسمت‌هایی از مناطق مرزی ایران از دیرباز به عنوان یکی از ناامن‌ترین مناطق به شمار می‌رفته است، چنانچه وجود دایمی تهدیدات نظامی علیه تمامیت ارضی توسط برخی از کشورهای همسایه، تردهای غیر قانونی اتباع مهاجر، گروه‌های معاند و قاچاقچیان در کنار توسعه نیافتگی، مناطق مرزی را به عنوان یکی از نقاط بحران خیز و آسیب پذیر این کشور مبدل ساخته است. به این ترتیب بر اساس مطالعات تاریخی می‌توان گفت برخی از مشکلاتی که امروزه این کشور در مناطق مرزی با آن روبروست به دوران‌های گذشته و بلکه زمان‌های طولانی باز می‌گردد. لیکن به دلیل مخاصمات و دشمنی‌های مخالفین جمهوری اسلامی از سال ۱۳۵۷ انواع بحران‌های اجتماعی و سیاسی و ... (به دلیل آسیب پذیری فراوان) از این مناطق به کشور تحمیل و بر شدت معضلات مناطق مرزی افزوده شده است.

یکی از مناطق مرزی کشور که از دیر باز با محرومیت‌های زیادی روبرو بوده است، شهرستان مریوان است. این شهرستان که در استان کردستان قرار گرفته است، دارای سه بخش است که یکی از این بخش‌ها، خاو و میرآباد است که در مجاورت با کشور عراق قرار دارد. به علت مرزی بودن این بخش، روستاهای آن تاکنون تأثیرات مختلفی را از مرز پذیرفته‌اند. این تأثیرات در انواع مختلفی (اقتصادی، سیاسی و...) بوده است. یکی از مهم‌ترین تأثیرات اقتصادی این مرز، وجود پدیده قاچاق است که در روستاهای این بخش به انحای مختلف جریان داشته است. این تأثیرات به یک شکل نیست و این تحقیق به دنبال آن است که آیا رابطه‌ای میان میزان فاصله از مرز

۳-۱- پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر کارهای زیادی توسط محققان و صاحب نظران خارجی و داخلی در رابطه با مرز در زمینه‌های گوناگونی انجام شده است که در زیر به پاره ای از کارهای انجام شده اشاره می‌شود:

"اکوبو" (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان «تأثیر مرز بر بازار کشور ژاپن: تحلیلی بر اساس مدل جاذبه» به تحلیل تأثیر مرز بر بازارها در کشور ژاپن با استفاده از مدل جاذبه پرداخته است. وی در این مقاله از شاخص چگونگی تمایل تجارت بین منطقه‌ای در مقایسه با تجارت بین‌المللی استفاده کرده است. نتایج به این نکته اشاره دارد که تأثیر مرز، بسیار کمتر از کشورهای امریکا و کانادا است و این تأثیر در فاصله بین سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰، سال به سال کاهش یافته است. "گامران و همکاران" (۱۳۹۰) در مقاله ای با عنوان «ساماندهی فضایی نواحی مرزی هم‌جوار با مرز ایران و پاکستان با رویکرد پدافند غیرعامل» که با رویکرد راهبردی و با هدف ارایه راهبردهای ایمنی - امنیتی غیرعامل متناسب با ساختارهای جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سیستان و بلوچستان انجام شده است، پس از بررسی و تحلیل وضع موجود با استفاده از مدل SWOT، راهبردهای عملیاتی برای ایجاد و تداوم ایمنی و امنیت مرزهای استان سیستان و بلوچستان ارایه کرده‌اند. "داسچر و هاپت" (۲۰۱۰) در مقاله ای با عنوان «بررسی اقتصاد سیاسی پروژه‌های همگرایی منطقه‌ای در مرزهایی که دو طرف آن فقیر و غنی است: نقش خرید مرزی و دسته بندی جامعه»، یک تحلیل

سیاسی اقتصادی از پروژه‌های همگرایی مرزی ارائه داده‌اند. آن‌ها در این مقاله، چگونگی وابستگی‌های سیاسی به تحرک داخل کشور، تصمیم‌گیری و رژیم‌های مالکیت مسکن، و کمک هزینه‌های دولت فدرال و مقررات مرزهای بین‌المللی نشان داده‌اند. تجزیه و تحلیل‌ها نیز بر اساس دو مشخصه اصلی در تفاوت خاصی، که شامل تحرک درون منطقه‌ای و توانایی بین فرهنگی است. "رکن الدین افتخاری و همکاران" در مقاله ای با عنوان «ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی در بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی، استان کرمانشاه» به تحلیل اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی در توسعه مناطق مرزی (نواحی روستایی) پرداخته است. "برادبوری" (۲۰۱۰) در ارزیابی برنامه تجارت آزاد و امن (FAST) در طول مرز کانادا و آمریکا» به سنجش یکی از برنامه‌هایی که از سال ۲۰۰۱ جهت افزایش تجارت امن و کارآمد، در طول مرزهای آمریکا و کانادا اجرا شده است، پرداخته است. عنوان این برنامه، برنامه تجارت آزاد و امن یا FAST است. بر اساس ارزیابی‌های وی، این برنامه، موجب کاهش میانگین زمان انتظار در ۵ نقطه از ۵ نقطه در طول این مرز، و نیز موجب افزایش سود و کاهش هزینه‌ها شده است. "تیموتی" و "توسان" (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «تصورات گردشگران از مرز کانادا و آمریکا به عنوان مانعی در صنعت توریسم در پارک صلح بین‌المللی»، نقش مرزهای بین‌المللی را به عنوان موانع دیداری توریسم، مورد آزمون قرار داده‌اند. داده‌های

متغیر مستقل و افزایش اشتغال و افزایش درآمد خانوار به عنوان متغیرهای وابسته مد نظر است. برای ارزیابی اثرات فاصله از مرز، دو فرضیه به این شرح ارائه شده است که این تحقیق به دنبال رد یا تایید این فرضیات است:

- به نظر می‌رسد بین میزان فاصله از مرز و میزان اشتغال ساکنان روستاهای بخش خاو و میرآباد در بخش قاچاق کالا رابطه وجود دارد.

- به نظر می‌رسد بین میزان فاصله از مرز و میزان درآمد کسب شده ساکنان روستاهای بخش خاو و میرآباد از فعالیت قاچاق کالا رابطه وجود دارد.

۱-۵- روش تحقیق

این تحقیق بنا بر هدف کاربردی است و روش انجام آن توصیفی-همبستگی است. این تحقیق به دنبال تحلیل اثرات فاصله از مرز بر میزان اشتغال و درآمد قاچاق کالا بر نواحی روستایی مرزی غرب کشور است که جهت بررسی دقیق‌تر، بخش خاو و میرآباد که یکی از این نواحی است، به عنوان نمونه موردی انتخاب شده است. جامعه آماری تحقیق، روستاهای بخش خاو و میرآباد است که از کل ۳۲ روستای این بخش، تعدادی از روستاها به عنوان نمونه انتخاب شدند. نمونه‌ها از بین این روستاها و بر اساس معیار فاصله از مرز به روش تصادفی طبقه بندی شده انتخاب شدند. بر این اساس روستاهای این بخش به سه دسته تقسیم شد و از میان هر سه دسته، با توجه به امکانات تحقیق و محدودیت‌های موجود، و نیز بالا بودن درصد احتمال وجود قاچاق در روستاهای این بخش، ۱۵ درصد از کل روستاها انتخاب شد که ۵ روستا را شامل می‌شود. حداکثر فاصله روستاهای

کیفی آن از طریق تکمیل پرسشنامه از گردشگران و نیز مصاحبه با آنان، جمع‌آوری شده است. نتایج آن حاکی از تأثیر متوسط مرزها (نه به عنوان عامل اصلی) به عنوان مانعی جهت مسافرت گردشگران بوده است. "هوروات و همکاران" (۲۰۰۸) در بررسی تأثیرات مرز در اقتصادهای تا حدی باز، اهمیت مرزهای ملی را در ارزش مربوط به تغییرپذیری را در دو اقتصاد نسبتاً باز که در همسایگی هم قرار دارند (سیاتل در آمریکا و ونکوور کانادا) را مورد آزمون قرار داده‌اند. نتایج این تحقیق حاکی از تأثیر بسیار مهم مرز (تعیین کننده غالب) در میزان تغییرپذیری، است. "مونجون و دیگران" (۲۰۱۰) در بررسی چگونگی طراحی یک سازگاری مرزی برای سیستم تجاری توزیع در اتحادیه اروپا، انتخاب‌های اصلی که در پیش روی اتحادیه اروپا برای سیستم تجاری توزیع است را مورد بحث قرار می‌دهد و در نهایت به سیستم مناسب را با توجه به مرزهای اتحادیه اروپا، پیشنهاد می‌دهند. "ساکسنا و دیگران" (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان توسعه توریسم یکپارچه روستایی فعالیت‌های مسئولان در مرز انگلیس و ولز، وضعیت و فعالیت‌های متفاوت روستاها که شکل واکنش محلی به توسعه توریسم یکپارچه روستایی (IRT) است، را در یک ناحیه روستایی عقب مانده در منطقه مرزی انگلیس و ولز، مورد آزمون قرار داده‌اند.

۱-۴- سؤال و فرضیه‌ها

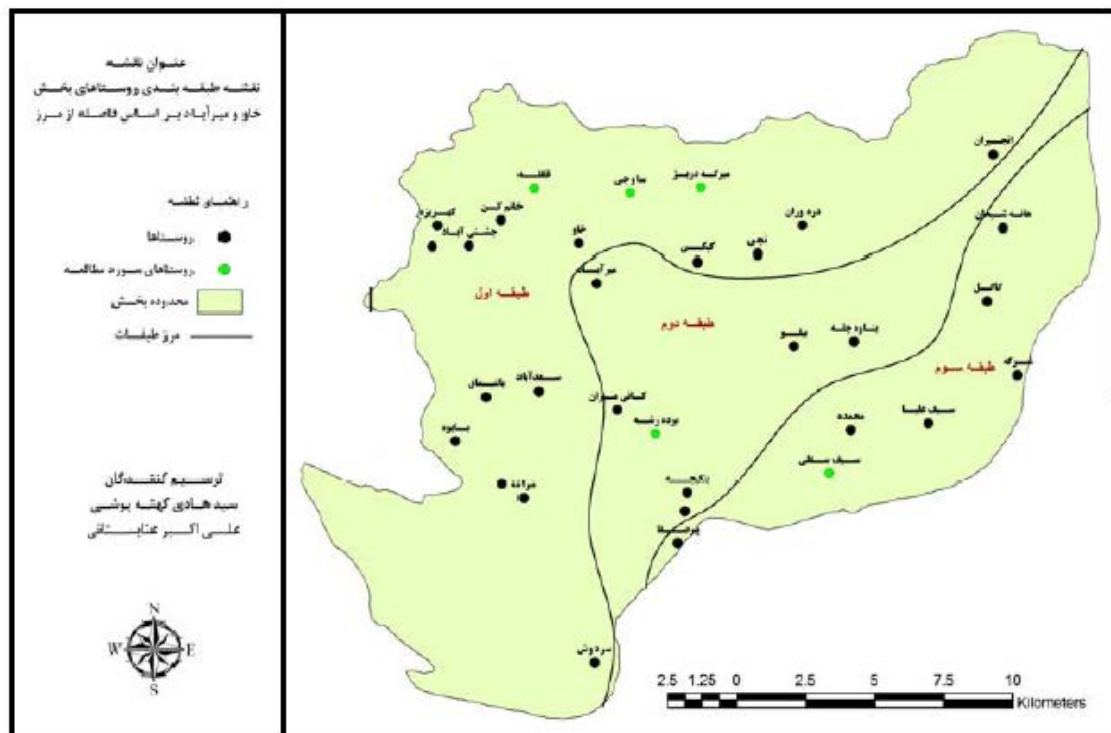
این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا رابطه ای میان میزان فاصله از مرز روستاها و میزان تأثیرگذاری قاچاق در آن‌ها از لحاظ درآمد و اشتغال وجود دارد؟ در این تحقیق، فاصله از مرز به عنوان

انتخاب شد که روستای سیف سفلی است. شکل ۱ این طبقه‌بندی را در نقشه بخش نشان می‌دهد.

در این تحقیق ابتدا بینش لازم در خصوص موضوع، از منابع کتابخانه‌ای به دست آمد. پس از آن داده‌ها و اطلاعات مربوط به منطقه گردآوری شده است. در بررسی‌های میدانی، برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، اقدام به تهیه و تکمیل پرسشنامه در بین روستاهای مورد نظر همراه با مصاحبه و مشاهده شد، که مهم‌ترین بخش مطالعات میدانی است. برای این منظور، یک نوع پرسشنامه طراحی شد که شامل پرسشنامه خانوار است. سؤالات این پرسشنامه شامل سؤالات باز و سؤالات بسته بود. در طراحی سؤالات بسته، از طیف لیکرت استفاده شد. روایی محتوایی پرسشنامه را جمعی از اساتید دانشگاهی تایید کردند و اعتبار پرسشنامه‌ها نیز از طریق آزمون آلفای کرونباخ، ۰٫۸۵ درصد به دست آمد. پرسشنامه‌های خانوار بر اساس تعداد جمعیت روستاهای انتخاب شده توزیع شد. بر اساس فرمول کوکران از میان جامعه آماری، ۱۳۳ نفر به عنوان نمونه به دست آمد. برای بالا بردن میزان اطمینان نتیجه تحقیق، این تعداد به ۱۴۰ نمونه افزایش داده شد. تعداد جمعیت روستاها و پرسشنامه تعلق گرفته به آن‌ها بر اساس میزان جمعیت در جدول ۱ آمده است. در نهایت، داده‌ها و اطلاعات به دست آمده، جهت آزمون فرضیات از نرم‌افزارهای Excel (برای داده‌های توصیفی) و SPSS (همبستگی داده‌ها) تحلیل استفاده شده است و همبستگی متغیرها از طریق روش‌های پیرسون و اسپیرمن با توجه به نوع متغیرها به دست آمد.

بخش خاو و میرآباد از مرز بین‌المللی ایران با عراق ۲۱ کیلومتر است که در فاصله کمی از آخرین روستای این بخش، شهر مریوان قرار دارد. همچنین ذکر این نکته ضروری است که با ورود کالای قاچاق به شهر مریوان، دیگر قاچاق محسوب نمی‌شود. بنابراین، این نکته در دسته‌بندی روستاهای انجام شده، در نظر گرفته شده است.

با توجه به اینکه باید تعداد روستاها با توجه به فاصله از این مرز به سه دسته تقسیم می‌شد، بنابراین، دسته اول روستاهای نزدیک مرز بودند که در فاصله ۰-۷ کیلومتر قرار داشتند. تعداد روستاهای قرار گرفته در این فاصله، ۱۹ روستا (حدود ۶۰ درصد روستاها) است که با توجه به میزان تأثیرپذیری از مرز و نیز دسترسی به مرز تعداد ۳ روستا به عنوان روستاهایی طبقه اول که باید در آن‌ها پرسشنامه پر شود انتخاب شدند. این روستاها شامل روستاهای ساوجی، قلقله، میرگه‌دریژ است. در طبقه دوم که روستاهای با فاصله متوسط از مرز بودند در فاصله ۷٫۱-۱۴ کیلومتر از مرز قرار داشتند. حدود ۷ روستا (حدود ۲۰ درصد روستاها) در این طبقه قرار داشتند. در این طبقه نیز با توجه به تعداد روستاهای قرار گرفته شده در آن و نیز میزان روستاهای باقیمانده نمونه (۲ روستا از ۵ روستا) یک روستا انتخاب شد که روستای برده رشه است. این روستا، مرکز بخش خاو و میرآباد است که تقریباً در مرکز فضای جغرافیایی بخش قرار دارد. در طبقه سوم که روستاهای با فاصله دور از مرز قرار داشتند در فاصله ۱۴٫۱-۲۱ کیلومتری از مرز قرار داشتند. تعداد ۶ روستا (حدود ۲۰ درصد روستاها) در این طبقه قرار گرفت. از این روستاها نیز یک روستا

شکل ۱- نقشه طبقه بندی روستاهای بخش خاو و میرآباد بر اساس فاصله از مرز (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

جدول ۱- وضعیت جمعیتی در روستاهای منطقه مورد مطالعه و تعداد پرسشنامه‌های تعلق گرفته به آنها

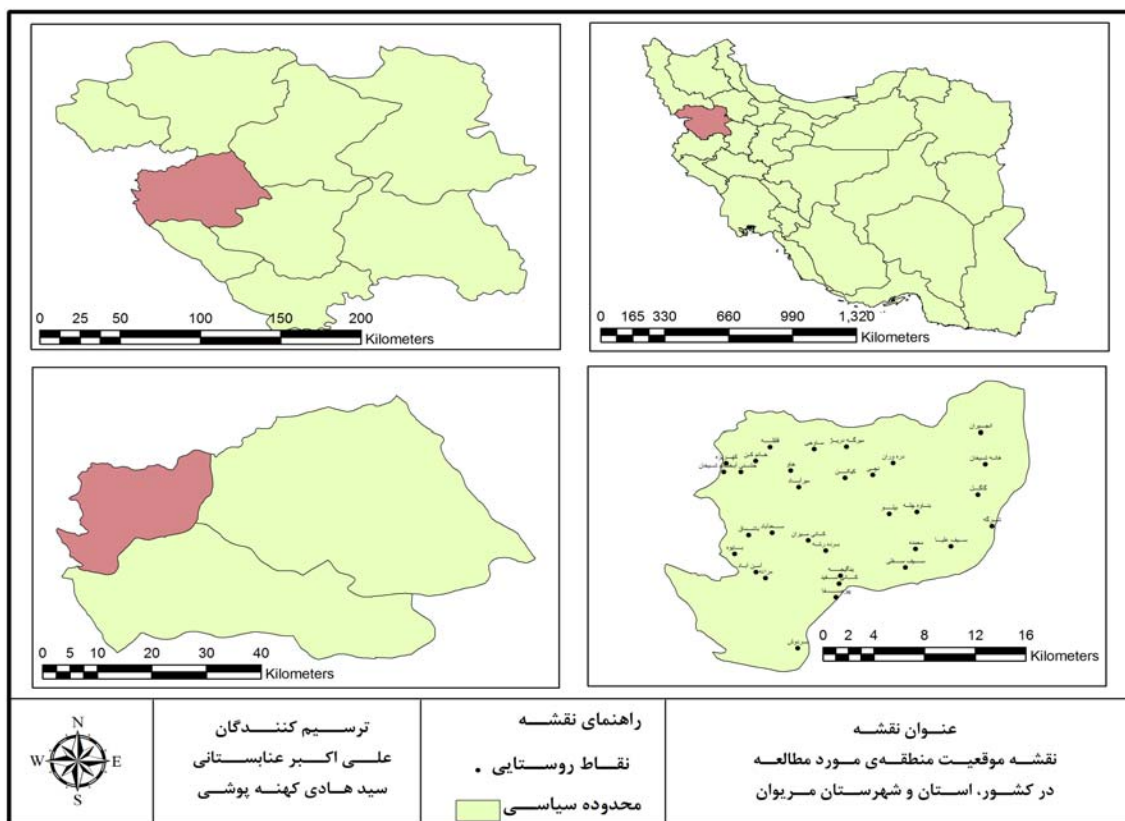
طبقات	اسم روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	درصد جمعیت	تعداد پرسشنامه تعلق گرفته
طبقه اول (فاصله نزدیک) ۰-۷ کیلومتر	ساوجی	۲۷۳	۱۲۹۵	۳۵,۶	۵۰
	قلقله	۱۴۲	۶۴۱	۱۷,۶	۲۵
	میرگه دریژ	۴۹	۲۳۲	۶,۳	۹
طبقه دوم (فاصله متوسط) ۷,۱-۱۴ کیلومتر	برده رشه	۱۹۸	۹۱۹	۲۵,۲	۳۵
طبقه سوم (فاصله دور) ۱۴,۱-۲۱ کیلومتر	سیف سفلی	۱۰۴	۵۴۷	۱۵	۲۱
جمع		۷۶۴	۳۶۳۴	۱۰۰	۱۴۰

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

روستا در ۱۰۰ کیلومترمربع است. در شرق این بخش، بخش مرکزی و در جنوب و جنوب شرقی آن بخش سرشیو و در سمت شمال و غرب آن کشور عراق قرار دارد. در دوره آماري ۱۳۸۵، این بخش دارای ۱۱۸۴۹ نفر جمعیت و ۲۵۱۳ خانوار است که از کل جمعیت، ۶۳۱۲ نفر را مردان و ۵۷۷۹ نفر را زنان تشکیل می‌دهند. موقعیت این بخش را در شکل ۲ می‌توان مشاهده کرد. (استاندارداری کردستان، ۱۳۹۰)

۱-۶- قلمرو پژوهش

محدوده مورد مطالعه این تحقیق بخش خاو و میرآباد است. بخش خاو و میرآباد در غرب شهرستان مریوان در استان کردستان قرار دارد و دارای یک دهستان به همین نام به مرکزیت روستای برده رشه است. بخش خاو و میرآباد با مساحت ۳۳۸ کیلومترمربع و دارای ۴۰ آبادی است که از این تعداد، ۳۲ روستای مسکونی و نیز دارای تراکم آبادی ۱۰

شکل ۲- نقشه موقعیت منطقه‌ی مورد مطالعه (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

۲- مبانی نظری

مصرف و حتی در برخی موارد سیستم ارزشی اجتماع از مواردی است که می‌توان به وضوح تأثیر این پدیده را بر آن‌ها مشاهده کرد.

قاچاق کلمه قاچاق از کلمه ترکی "قاچماق" مشتق شده و به معنای "ربوده" یا "برده" است. (لغت‌نامه دهخدا، ج ۲۸، ۱۸) در لغت‌نامه دهخدا این کلمه "آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است" معنا شده است. برخی دیگر از نویسندگان آن را به معنای "کاری برخلاف قانون که پنهانی انجام شود یا متاعی که معامله یا ورود آن به کشور ممنوع است" (معین، ۱۳۷۱، ۲۶۰۷) دانسته‌اند. قاچاق کالا پدیده‌ای است که با توجه به شرایط خاص یک کشور با عوامل متعددی ارتباط دارد که این عوامل به سه دسته کلی قابل تقسیم است:

تبادل و داد و ستد کالا در بین ممالک مختلف از گذشته‌های دور وجود داشته است. با پیشرفت زمان و ایجاد تنوع در تولیدات و تحکیم مرزهای بین کشورها، مسئله مالیات بر کالاهای ورودی مطرح گشت. شاید از همان زمان‌ها افراد سودجویی بودند که برای گریز از مالیات به روش‌های غیرقانونی متاع و کالای خویش را وارد می‌کردند. امروزه تحولات عظیم حمل و نقل و ارتباطات به این پدیده کمک شایان توجهی کرد. معضل قاچاق کالا نه فقط سیستم اقتصادی یک کشور را متأثر می‌سازد و گاه ضربات سنگینی به آن وارد می‌آورد، بلکه تأثیرات فراوانی بر پیکره فرهنگی - اجتماعی یک جامعه دارد. افزایش بیکاری و مشکلات ناشی از آن، تغییرات الگوی

ساز بروز عوامل ساختاری و رفتاری هستند. از جمله نرخ بالای بیکاری و کمبود امکانات و زیرساخت های اساسی جهت تولید و افزایش اشتغال و نبود امنیت لازم برای سرمایه گذاری در استان های مرزی، درآمد پایین مردم و نابرابری اجتماعی و فقر عمومی در مناطق مرزی، گستردگی مرزهای آبی و خاکی و کنترل ناکافی مرزها، وجود تفاوت قیمت در دو سوی مرزها و فضای مناسب قاچاق در کشورهای همسایه، حاکمیت فرهنگ دلالی و واسطه گری، کیفیت نامطلوب کالاهای تولید داخلی در مقایسه با کالاهای قاچاق وارداتی و حاکمیت فرهنگ مصرفی. بدیهی است که اگر بستر و شرایط لازم جهت ایجاد یک پدیده (قاچاق) فراهم نشود، آن پدیده (قاچاق) قابل تحقق نخواهد بود و بر این اساس تا بستر مناسب برای تجارت سالم و قانونمند فراهم نشود، زمینه رشد قاچاق کماکان در کشور خصوصاً در استان های مرزی فراهم خواهد بود (آقازاده، ۱۳۸۵، ۲۷-۲۶)

یکی از راه های کاهش قاچاق کالا را ایجاد بازارچه های مرزی می دانند. بازارچه مرزی محوطه ای است محصور، واقع در مناطق مرزی و در جوار گمرکات که در آن مبادله کالا با انجام تشریفات ترخیص کالا ممکن است. مسائل متعددی در زمینه فعالیت بازارچه های مرزی وجود دارد که موجب گردیده تا بازارچه های مرزی نتوانند به اهداف خود دست پیدا کنند، دلایل و اهداف اصلی از تأسیس این بازارچه ها اشتغال افراد بومی، کنترل قاچاق کالا و اجناس و محرومیت زدایی در منطقه است. لیکن بررسی اجمالی در این زمینه نشان می دهد که فعالیت بازارچه ها طی سال های گذشته تغییر عمده ای در وضعیت اشتغال در مناطق مرزی ایجاد نکرده و

- عوامل ساختاری مؤثر بر قاچاق کالا: این عوامل عبارتند از کلیه عوامل غیرانسانی مانند قوانین و مقررات سیستم ها و روش های انجام امر، تکنولوژی، سیاست ها و استراتژی ها و نظایر آن ها که نامناسب بودن این عوامل به امر قاچاق منجر می شود، از مصادیق این عوامل می توان به نبود هماهنگی بین دستگاه های دولتی سیاست های اقتصادی، تجاری و ارزی، تعرفه گمرکی و سود بازرگانی بالا برای کالاهای وارداتی، نامناسب بودن حقوق و مزایای کارکنان، نبود امنیت شغلی و سیستم نامناسب ارتقای کارکنان، وجود یارانه های دولتی برای کالاهای مصرفی و قیمت گذاری دولتی اشاره نمود.

- عوامل رفتاری مؤثر بر قاچاق کالا: این عوامل مربوط است به نیروی انسانی که مبادرت به قاچاق کالا می کنند و یا کسانی که با این امر درگیر هستند. بنابراین این عوامل خود به دو گروه تقسیم می شوند: گروه اول: قاچاقچیان دارای روحیه قانون شکنی و قانون گریزی، تمایل به کسب درآمد در زمان کمتر، رشد اجتماعی پایین، روحیه خطرپذیری بالا و تحصیلات پایین و عدم آگاهی از اثرات قاچاق در اقتصاد کشور را شامل می شود. گروه دوم: خصوصیات و عوامل رفتاری مربوط به کارکنان سازمان های متولی و ذی ربط است که مواردی مانند نبود انگیزه کاری و احساس مسئولیت کارکنان، شایستگی نداشتن بعضی از سرپرستان و مدیران، عدم ارتقای شغلی بر اساس نظام شایسته سالاری و توانمندی کارمندان و نظایر آن ها را شامل می شود.

- عوامل زمینه ای مؤثر بر قاچاق کالا: این عوامل عبارتند از کلیه عواملی که خارج از حیطه اختیارات هر یک از سازمان های ذی ربط بوده و زمینه

اطلاق می‌شود که منعکس کننده‌ی قلمروی حاکمیت سیاسی یک دولت بوده و مطابق قواعدی خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا و غیره مانع ایجاد می‌کند. اما گلاسبر می‌گوید که مرزها بر روی نقشه به صورت یک خط نازک ترسیم می‌شوند؛ در حالی که مرز یک خط نیست بلکه یک سطح است؛ سطحی عمودی که از طریق آن فضا، خاک و زیرزمین برش می‌یابد. به نظر ریچارد مویر، مرزها تا حدودی مانند چیزی خطی توصیف شده‌اند. در حقیقت مرزها در جایی به وجود می‌آیند که فصل مشترک‌های عمودی میان حاکمیت‌های کشوری از سطح زمین می‌گذرد. همچنین به اعتقاد پیتر تیلور، مرز مفهومی از بیرون به درون است و خط مشخصی است که جدایی را نشان می‌دهد. (زرقانی، ۱۳۸۶، ۱۸-۱۷). میرحیدر، مرزهای سیاسی را مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد سیاسی از واحدهای دیگر می‌داند و می‌گوید که خطوط مرزی، خطوطی اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید حدود یک واحد سیاسی بر روی زمین مشخص می‌شوند. (میرحیدر، ۱۳۸۱، ۱۶۱) مجتهدزاده می‌گوید که انسان برای مشخص ساختن پیرامون جولانگاه خود، آن گونه که با گستره جولانگاه همسایه تداخل نیابد، ناچار به تعیین خطوطی قراردادی در بخش پیرامون محیط زیست یا قلمرو خود است. گونه گسترش یافته این مفهوم، خط پیرامونی است که بخش پایانی جولانگاه یک ملت را مشخص می‌سازد و جنبه‌ای سیاسی پیدا کرده و «مرز» خوانده می‌شود. (مجتهدزاده، ۱۳۷۹، الف: ۳۱)

مناطق مرزی، از نقاط حساس و استراتژیک کشور به شمار می‌روند. طبیعت منزوی و غیر حاصلخیز مناطق مرزی، به خصوص در عرصه‌های کوهستانی و

محرومیت مناطق مورد نظر نیز به نحو چشمگیری کاهش نیافته است. دوام وضعیت موجود نشان می‌دهد که سود بسیار بالای حاصل از تجارت نقش زیادی در بهبود شرایط مناطق نداشته و افراد بومی غالباً به صورت عاملان شبکه‌های قاچاق، با دستمزد کم، اقدام به جابجایی غیرقانونی کالا می‌نمایند. (بی‌سخن، ۱۳۸۷، ۴۰ و ۴۱)

اصولاً کالاهای قاچاق از مناطق مرزی وارد می‌شوند و سپس در سطح کشور توزیع می‌شود. بنابراین، مرزها از این لحاظ دارای اهمیت بسیار زیادی هستند. در اینجا با توجه به این اهمیت، به تعاریف مرز پرداخته می‌شود. در رابطه با تعریف مرز، طبقه‌بندی انواع مرزها، کارکردهای مرز و سایر مباحث مرتبط با مرز، تلاش‌هایی از سوی جغرافیدانان سیاسی و برخی دیگر از کارشناسان رشته‌های مرتبط صورت گرفته است؛ از جمله می‌توان به فعالیت‌هایی که توسط دانشمندانی مانند هارتشورن (۱۹۳۶)، هولدیچ (۱۹۴۰)، جونز (۱۹۵۹، ۱۹۴۵، ۱۹۴۳) و کریستف (۱۹۵۹) اشاره کرد که به تعریف اصطلاح مرز و سرحد و طبقه‌بندی انواع مرز پرداخته‌اند. طرح اولین مباحث مرزهای سرزمینی توسط جغرافیدانان دانشگاهی، به زمان راتزل (۱۸۹۷) باز می‌گردد که وی رفتار ارگانیکی دولت را مطرح کرد. بعدها این موضوع توسط لرد کرزن (۱۹۸۰) و هولدیچ (۱۹۱۶) در زمینه شکل‌گیری مرزهای سیاسی پیگیری شد. برخی از تعاریف ارائه شده مرز از سوی دانشمندان مختلف عبارتند از:

دیکشیت مرزها را خطوطی می‌داند که حد خارجی تحت حاکمیت یک دولت ملی را مشخص می‌کنند. به عقیده درایسدل، مرز به پدیده‌ای فضایی

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- ویژگی‌های فردی روستاییان

یافته‌های توصیفی این تحقیق شامل مشخصات عمومی پاسخگویان که شامل سن، جنس، میزان سواد، مدت اقامت (اصیل و غیر اصیل)، تعداد افراد شاغل در قاچاق کالا و غیره است که در زیر می‌آید.

با بررسی‌های به عمل آمده و تکمیل رودرروی پرسشنامه‌ها با پاسخگویان، مشخص شد که همه پاسخگویان مرد هستند. یعنی ۱۴۰ پاسخگوی پرسشنامه‌ها که ۱۰۰ درصد آن‌ها است، مرد بوده‌اند. که البته دلیل آن را می‌توان این دانست که پرسشنامه‌ها توسط سرپرست خانوار که در روستاهای مورد مطالعه همگی مرد بودند، تکمیل شده است. از کل حجم نمونه برای سرپرست خانوارها (پاسخگویان) بر حسب میزان سن، ۱۶,۵ درصد بین ۲۰-۳۰ سال، ۳۲,۱ درصد بین ۳۱-۴۰ سال، ۳۰ درصد بین ۴۱-۵۰ سال، ۱۵ درصد بین ۵۱-۶۰ سال، ۵ درصد بین ۷۰-۶۱ سال و ۱,۴ درصد نیز بالای ۷۰ سال سن داشته‌اند. میانگین سنی پاسخگویان نیز ۴۲ سال بوده است. با توجه به این اعداد، مشاهده می‌گردد که گروه سنی ۴۰-۳۱ سال با فراوانی ۳۲,۱ درصد در بالاترین رده و گروه سنی بالای ۷۰ سال با فراوانی ۱,۴ درصد در پایین‌ترین رده قرار می‌گیرد. همچنین گروه‌های سنی پایین‌تر از ۲۰ سال با فراوانی صفر درصد، هیچ جایگاهی در بین پاسخگویان نداشته‌اند. جدول ۲، توزیع طبقات سنی پاسخگویان را در روستاهای طبقه بندی شده بر اساس فاصله از مرز نشان می‌دهد.

بیابانی ایران، پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است. ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، عمده‌ترین مشخصه اقتصادی-اجتماعی این مناطق است که زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی در این مناطق فراهم آورده است. (سازمان مدیریت، ۱۳۷۸، ۴۹) خالی شدن مرزها از سکنه و مهاجرت مرزنیسان به شهرهای بزرگ بر اثر فقدان انگیزه‌های لازم برای زندگی در این مناطق در گذشته، تقریباً روند رو به افزایشی داشته است که تأثیر آن در امنیت مرزها به وضوح قابل لمس بود. (وزارت بازرگانی، ۱۳۷۹، ۱) از آنجا که حفاظت از مرزهای هر کشور از اهم مسائل حکومت است، دولت‌های یک صد ساله اخیر حاکم بر کشورمان سیاست‌های متعددی را برای مرزنیسان اتخاذ نموده‌اند. این سیاست‌ها عمدتاً به منظور کاهش بحران بیکاری، فقر، مفاسد گوناگون اجتماعی، ایجاد اشتغال، کاهش قاچاق کالا، برقراری عدالت اجتماعی، کاهش انگیزه‌های مهاجرت و ... بوده است. توجه به امور اقتصادی مردم به نوعی در خدمت اهداف سیاسی بوده است؛ زیرا رفاه اقتصادی، مردم را ترغیب به ماندن در مرزها نموده و حفاظت از مناطق مرزی را برای حکومت تسهیل می‌کرده است. همچنین مرزنیسان به هنگام بروز بحران‌های سیاسی، مثل جنگ، مدافعان اولیه و اصلی حدود و ثغور کشورند. بنابراین، مسائل مردمان مناطق مرزی نیز در کانون توجه آنان قرار می‌گیرد.

جدول ۲- طبقات سنی پاسخگویان در روستاهای طبقه بندی شده بر اساس فاصله (تعداد پاسخگو)

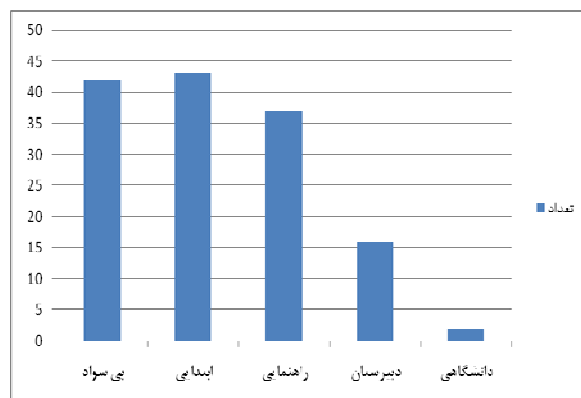
طبقات سنی						طبقات فاصله از مرز
۷۰ به بالا	۶۱-۷۰	۵۱-۶۰	۴۱-۵۰	۳۱-۴۰	۲۰-۳۰	
۲	۱	۱۵	۲۴	۲۹	۱۳	طبقه اول (نزدیک)
۰	۲	۳	۱۲	۱۲	۶	طبقه دوم
۰	۴	۳	۶	۶	۲	طبقه سوم
۲	۷	۲۱	۴۲	۴۷	۲۱	جمع

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

جدول ۳- وضعیت تحصیلی پاسخگویان

درصد	فراوانی	تحصیلات
۳۰	۴۲	بی سواد
۳۰,۷	۴۳	ابتدایی
۲۶,۴	۳۷	راهنمایی
۱۱,۵	۱۶	دیپریستان
۱,۴	۲	دانشگاهی
۱۰۰	۱۴۰	جمع

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

شکل ۳- مقایسه وضعیت تحصیلی پاسخگویان

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

۲-۳- میزان افراد مشغول به قاچاق کالا در

روستاهای مورد مطالعه

در قسمتی از پرسشنامه‌ها، که اشتغال افراد و میزان درآمد وی مورد پرسش قرار می‌گیرد، بخشی از آن به فعالیت‌های قاچاق پرداخته می‌شود. البته برای جلوگیری از عکس‌العمل منفی پاسخگو، این قسمت به عنوان فعالیت‌های تجاری در پرسشنامه آورده شده

بر اساس جدول ۲، می‌توان گفت که بیشترین تعداد پاسخگویان در طبقه سنی ۳۱-۴۰ سال قرار گرفته است و پس از آن نیز طبقه سنی ۴۱-۵۰ سال است که این ارقام نشان دهنده میان‌سال بودن اکثر پاسخگویان است. همچنین کمترین تعداد پاسخگو در طبقه ۷۰ سال به بالا است. با توجه به این جدول، می‌توان فهمید که این ارقام در طبقات مختلف فاصله روستاها از مرز، مشابهت زیادی با یکدیگر دارند.

ارزیابی وضعیت تحصیلی پاسخگویان در ۵ رده صورت گرفته است که شامل بی سواد، ابتدایی، راهنمایی، دیپریستان و تحصیلات دانشگاهی است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ۳۰ درصد پاسخگویان بی سواد، ۳۰,۷ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۶,۴ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۱۱,۵ درصد دارای تحصیلات دیپریستان و ۱,۴ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی هستند. بر این اساس در بین پاسخگویان، افراد دارای تحصیلات ابتدایی با ۳۰,۷ درصد با اختلاف ناچیزی با افراد بی سواد، در بالاترین رده و افراد دارای تحصیلات دانشگاهی با ۱,۴ درصد در پایین‌ترین رده قرار می‌گیرند. جدول ۳ و شکل ۳، نمایانگر توصیفی این اعداد هستند.

مشغول بوده‌اند. در روستای میرگه دريژ، میزان اشتغال در قاچاق کالا در میان پاسخگویان به ۱۰۰ درصد افزایش پیدا می‌کند. یعنی تمام پاسخگویان، اشتغال اصلی یا جانبی خود را قاچاق کالا اظهار کرده‌اند. همچنین در روستای برده‌رشه که در طبقه دوم تقسیم‌بندی روستاها بر اساس فاصله قرار می‌گیرد (فاصله متوسط)، ۶۸،۶ درصد پاسخگویان به فعالیت قاچاق کالا اشتغال داشته‌اند و ۳۱،۴ درصد نیز به سایر اشتغالات غیر از قاچاق کالا اشتغال داشته‌اند. در نهایت، در روستای سیف سفلی که در فاصله دور از مرز (طبقه سوم) قرار دارد، در میان پاسخگویان، میزان افراد مشغول به قاچاق کالا به ۳۳،۳ درصد کاهش پیدا می‌کند و ۶۶،۷ درصد پاسخگویان نیز به سایر اشتغالات پرداخته‌اند.

است که در هنگام تکمیل پرسشنامه‌ها این مورد برای فرد پاسخگو توضیح داده شد. پس از بررسی پرسشنامه‌های تکمیل شده، مشخص شد که از کل پاسخگویان، ۷۰،۷۸ درصد به قاچاق کالا مشغول بوده‌اند، یعنی شغل اصلی یا جانبی آنان، قاچاق کالا بوده است و ۲۹،۲۲ درصد باقیمانده پاسخگویان، اشتغالاتی غیر از قاچاق کالا که شامل دامداری، کشاورزی و فعالیت‌های خدماتی است، داشته‌اند. البته این میزان در روستاها متفاوت بوده است. به این صورت که در روستای ساوجی به علت بالا بودن جمعیت و نیز نزدیکی به مرز، ۸۰ درصد از پاسخگویان به قاچاق کالا اشتغال داشته و ۲۰ درصد باقی‌مانده نیز به اشتغالات غیر قاچاق پرداخته‌اند. در روستای قلقله ۷۶ درصد از پاسخگویان مشغول قاچاق کالا بوده‌اند و ۲۴ درصد نیز به اشتغالات غیر قاچاق

جدول ۴- فراوانی افراد مشغول به قاچاق کالا و سایر اشتغالات در کل و به تفکیک روستاها

نوع اشتغال	تعداد کل	درصد کل	ساوجی		قلقله		میرگه دريژ		برده رشه		سیف سفلی	
			تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
قاچاق	۹۹	۷۰،۷۸	۴۰	۸۰	۱۹	۷۶	۹	۱۰۰	۲۴	۶۸،۶	۷	۳۳،۳
غیر قاچاق	۴۱	۲۹،۲۲	۱۰	۲۰	۶	۲۴	۰	۰	۱۱	۳۱،۴	۱۴	۶۶،۷
جمع	۱۴۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۲۵	۱۰۰	۹	۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲۱	۱۰۰

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

شکل ۴- مقایسه تعداد افراد مشغول به قاچاق کالا و سایر اشتغالات غیر قاچاق به طور کلی و به تفکیک روستاها

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

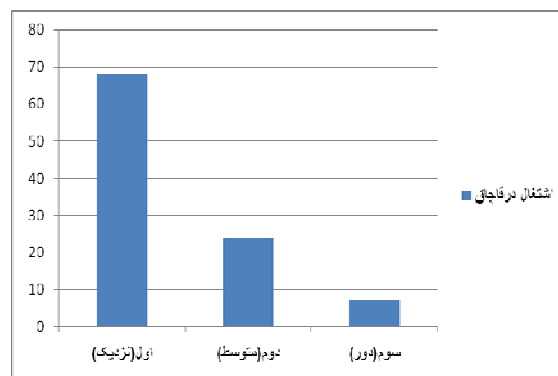
این دو عنوان آمده است و از ذکر بخش کشاورزی با توجه به اشتغال پاسخگویان در دو قسمت دامداری و زراعت و باغداری به طور مجزا، خودداری شده است. یافته‌های تحقیق در این بخش نشان می‌دهد که مجموع درآمد پاسخگویان از بخش‌های مختلف (زراعت و باغداری، دامداری، صنعت، خدمات، قچاق کالا) به میزان ۵۲۱۲۳۳۶۰۰۰ تومان بوده است. سهم درآمدهای حاصل از فعالیت‌های زراعی و باغی از این مقدار، ۱۸,۳ درصد، درآمدهای حاصل از دامداری ۲۱,۵ درصد، درآمدهای صنعتی صفر درصد، درآمدهای حاصل از فعالیت‌های خدماتی ۱۶,۴ درصد و نیز درآمدهای حاصل از فعالیت قچاق کالا ۴۳,۸ درصد است. بر این اساس بیشترین درآمدهای پاسخگویان از فعالیت قچاق کالا با ۴۳,۸ درصد و کمترین درآمدهای پاسخگویان از فعالیت‌های صنعتی به میزان صفر درصد بوده است. همچنین یک رتبه‌بندی با توجه به میزان درآمد حاصله پاسخگویان از بخش‌های مختلف انجام شده است. رتبه و میزان درآمد پاسخگویان از بخش‌های مختلف و درصد آن‌ها از کل در جدول ۵ و شکل ۶ آمده است.

جدول ۵- مجموع درآمد پاسخگویان از بخش‌های

مختلف و درصد و رتبه آن‌ها

رتبه	درصد از کل	میزان درآمد از این فعالیت (تومان)	نوع فعالیت
۳	۱۸,۳	۹۵۶۱۰۰۰۰	زراعت و باغداری
۲	۲۱,۵	۲۳۴۰۹۰۰۰۰	دامداری
۵	۰	۰	صنعتی
۴	۱۶,۴	۸۵۵۷۶۰۰۰	خدماتی
۱	۴۳,۸	۲۲۸۰۶۰۰۰۰	قچاق کالا
--	۱۰۰	۶۴۲۳۳۶۰۰۰	جمع

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

شکل ۵- مقایسه میزان افراد مشغول به قچاق کالا در طبقات مختلف فاصله از مرز (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

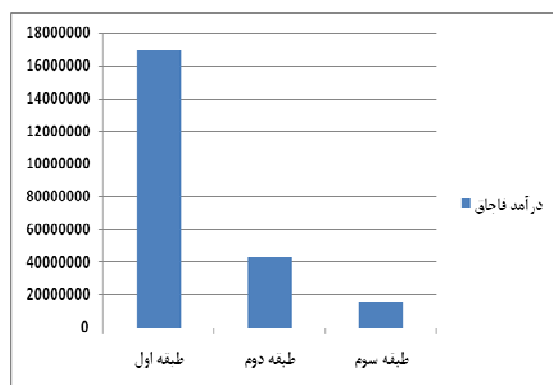
با توجه به یافته‌های تحقیق و نیز شکل ۵، می‌توان گفت که میزان قچاق کالا در روستاهای مرزی، ارتباط معناداری با فاصله آن‌ها با مرز دارد (فرضیه اول تحقیق). به این صورت که در روستاهای نزدیک مرز، میزان افراد مشغول به قچاق کالا افزایش پیدا می‌کند، تا جایی که به ۱۰۰ درصد می‌رسد و با فاصله گرفتن از مرز در روستاهای با فاصله متوسط یا دور از مرز این میزان کاهش پیدا می‌کند، تا جایی که به ۳۳,۳ درصد (حدود یک سوم) کاهش پیدا می‌کند، که این نشانگر تایید فرضیه اول تحقیق است. همچنین می‌توان نتیجه گرفت که قچاق کالا نقش مهمی در افزایش اشتغال و کاهش بیکاری و نیز افزایش درآمد خانوارهای این روستاها داشته است. در جدول ۴ و شکل ۴، فراوانی و درصد افراد مشغول به قچاق کالا و سایر اشتغالات به صورت کلی و نیز به تفکیک روستاهای مورد مطالعه آمده است.

۳-۳- وضعیت درآمد روستاییان از فعالیت قچاق و

سایر بخش‌های اقتصادی

در این قسمت با توجه به بررسی‌های میدانی و اشتغال پاسخگویان در فعالیت‌های دامداری و زراعت و باغداری به طور جداگانه، بخش کشاورزی تحت

همچنین میزان درآمد قاچاق کالا در روستاهای قرار گرفته در فاصله متوسط از مرز (طبقه دوم)، بیشتر از روستاهای قرار گرفته در فاصله دور از مرز است که این نشان‌دهنده تأثیر فاصله از مرز در میزان درآمد حاصل از قاچاق کالا در این بخش، و نیز تایید فرضیه دوم تحقیق است.

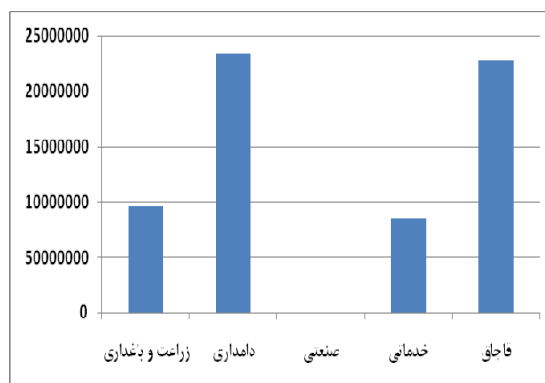

شکل ۷- مقایسه مجموع درآمد قاچاق کالا (به تومان) در طبقات مختلف فاصله از مرز (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

۳-۴- رابطه بین درآمدهای حاصل از قاچاق کالا با میزان فاصله از مرز

در این قسمت، یافته‌های تحلیلی تحقیق ارائه می‌شود. این تحلیل‌ها با کمک نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است. با توجه به فرضیات تحقیق، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در این نرم‌افزار از روش همبستگی استفاده شده است.

محاسبه ضریب همبستگی میان درآمدهای قاچاق کالا با میزان فاصله از مرز انجام شد. در این قسمت از تحلیل نیز، میان دو نوع داده ترتیبی (فاصله از مرز) و نسبی (درآمد قاچاق) همبستگی محاسبه می‌شود. بنابراین، از دو نوع همبستگی پیرسون و اسپیرمن استفاده شده است. ضریب همبستگی برای این داده‌ها در جداول زیر آمده است.

شکل ۶- مقایسه مجموع درآمد پاسخگویان از بخش‌های مختلف (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

بر اساس رتبه بندی که برای میزان درآمد پاسخگویان از بخش‌های مختلف انجام داده‌ایم، قاچاق کالا در رتبه اول، دامداری در رتبه دوم، زراعت و باغداری در رتبه سوم، فعالیت‌های خدماتی در رتبه چهارم و فعالیت‌های صنعتی در رتبه پنجم یا آخر قرار می‌گیرد. البته میزان درآمد ساکنان این روستاها از فعالیت قاچاق کالا به یک میزان نبوده و تحت تأثیر فاصله از مرز قرار دارند. جدول ۶ و نیز شکل ۷، نشان دهنده مقایسه درآمد قاچاق کالا در طبقات مختلف فاصله از مرز است.

جدول ۶- میزان درآمد پاسخگویان از فعالیت قاچاق کالا در طبقات مختلف فاصله از مرز

طبقات	درآمد قاچاق (تومان)
طبقه اول	۱۶۹۷۴۰۰۰۰
طبقه دوم	۴۲۸۶۰۰۰۰
طبقه سوم	۱۵۴۶۰۰۰۰

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

اطلاعات جدول ۶ و شکل ۷ نشان دهنده آن است که در روستاهای با فاصله نزدیک از مرز (طبقه اول)، میزان درآمد قاچاق به علت اینکه اشتغال اکثریت ساکنان این روستاها را تشکیل می‌دهد، بسیار بیشتر از روستاهای قرار گرفته در فاصله متوسط از مرز است.

جدول ۷- ضریب همبستگی درآمد قاچاق کالا با میزان فاصله از مرز با روش پیرسون

شرح		درآمد قاچاق	فاصله از مرز
درآمد قاچاق	Pearson Correlation	1	-.499(**)
	Sig. (2-tailed)	.	.05
	N	140	140
فاصله از مرز	Pearson Correlation	-.499(**)	1
	Sig. (2-tailed)	.05	.
	N	140	140

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). (** یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

با توجه به جدول ۸، ضریب همبستگی بین درآمد قاچاق کالا و میزان فاصله از مرز در روش اسپیرمن، 0.580 - با سطح معناداری 0.01 (۹۹ درصد)، به دست آمده است. یعنی اینکه همبستگی بین آن‌ها وجود دارد و از نوع منفی و معکوس است. با توجه به این نتایج، رابطه معناداری بین این داده‌ها مشاهده می‌شود. به این صورت که با افزایش فاصله میزان قاچاق و درآمد آن کاهش و نیز با کاهش فاصله و نزدیک شدن فاصله روستاها از مرز، میزان قاچاق و درآمد آن افزایش می‌یابد. این توضیحات نیز مانند توضیحات قبلی، بیانگر تایید فرضیه دوم تحقیق مبنی بر وجود رابطه میان فاصله از مرز و میزان درآمد حاصل از قاچاق کالا است.

بر اساس جدول ۷، ضریب همبستگی بین درآمد قاچاق کالا و میزان فاصله از مرز در روش پیرسون، 0.499 - با سطح معناداری 0.01 (۹۹ درصد)، به دست آمده است. یعنی اینکه همبستگی بین آن‌ها وجود دارد و از نوع منفی و معکوس است. با توجه به این نتایج، رابطه معناداری بین این داده‌ها مشاهده می‌شود. به این صورت که با افزایش فاصله، میزان قاچاق و درآمد آن کاهش و نیز با کاهش فاصله و نزدیک شدن فاصله روستاها از مرز، میزان قاچاق و درآمد آن افزایش می‌یابد و این بیانگر تایید فرضیه دوم تحقیق مبنی بر وجود رابطه میان فاصله از مرز و میزان درآمد حاصل از قاچاق کالا است.

جدول ۸- ضریب همبستگی درآمد قاچاق کالا با میزان فاصله از مرز با روش اسپیرمن

شرح		درآمد قاچاق	فاصله از مرز
درآمد قاچاق	Correlation Coefficient	1.000	-.580(**)
	Sig. (2-tailed)	.	.05
	N	140	140
فاصله از مرز	Correlation Coefficient	-.580(**)	1.000
	Sig. (2-tailed)	.05	.
	N	140	140

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). (** یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰)

برخورداری از رفاه و توسعه با مراکز عمده جمعیتی دارند که این تفاوت‌های عمده، منجر به گسست این دو ناحیه و ایجاد یک رابطه استثماری به نفع مرکز

۴- نتیجه گیری

نواحی مرزی به واسطه انزوای جغرافیایی و توسعه نیافتگی و ... تفاوت‌های فاحشی در سطح

بسیار قابل توجه است. در تحقیق حاضر سعی شده که تأثیر فاصله از مرز بر میزان تأثیر قاچاق کالا در زمینه‌های اشتغال و درآمد را بر معیشت ساکنین روستاهای یکی از بخش‌های نواحی روستایی مرزی غرب کشور بررسی شود.

در این منطقه از کشور، قاچاق کالا به صورت وسیعی انجام می‌شود که تأثیرات مثبت و منفی را برای ساکنان روستایی آن به بار آورده است. قاچاق کالا در این بخش اثرات اقتصادی مثبتی همچون افزایش درآمد، کاهش بیکاری و افزایش اشتغال را برای ساکنان روستایی آن به ارمغان آورده است که میزان این اثرات در روستاهای بخش خاو و میرآباد تحت تأثیر فاصله از مرز قرار دارد. به این صورت که در روستاهای نزدیک مرز (ساوجی، قلقله، میرگه دریش)، میزان قاچاق کالا بسیار بالا است و میزان افراد مشغول به قاچاق کالا در بعضی از روستاها به صد درصد پاسخگویان می‌رسد. اما در روستاهای با فاصله متوسط و دور از مرز (برده رشه، سیف سفلی) این میزان کاهش محسوسی پیدا می‌کند. یعنی میان میزان قاچاق کالا و فاصله از مرز، رابطه‌ای معکوس برقرار است. همچنین رابطه معناداری میان میزان باسوادی و میزان اقدام به قاچاق مشاهده شد. به این صورت که با افزایش میزان تحصیلات افراد، میزان اقدام به قاچاق کاهش می‌یابد و با کاهش میزان تحصیلات، میزان اقدام به قاچاق در میان افراد افزایش می‌یابد. یعنی میزان تحصیلات و میزان اقدام به قاچاق کالا رابطه معکوسی با یکدیگر دارند. همچنین همه پاسخگویان، مرد بوده‌اند؛ یعنی همه افرادی که به امر قاچاق اقدام کرده‌اند، مردان بوده‌اند و زنان در این امر نقشی نداشته‌اند

می‌شود. همچنین مرزها به دلیل واقع شدن در مناطق پیرامونی و دور از مرکز، اولاً مورد بی توجهی کامل قرار می‌گیرند؛ چرا که امکان بهره برداری از منابع آن‌ها کمتر از مناطق نزدیک به مرکز است. ثانیاً به دلیل بی توجهی، حداقل منابع موجود این مناطق نیز به سوی مناطق مرکزی یا مناطق نزدیک به آن تمایل می‌یابند. یکی از ویژگی‌های بارز مناطق مرزی، وجود پدیده قاچاق در این مناطق است. قاچاق و به خصوص قاچاق کالا و گسترش آن، اثرات مختلفی را در نواحی روستایی مرزی به دنبال دارد. این معضل در زمان‌ها و مکان‌های مختلف تأثیرات گوناگونی در پی دارد که توجه به آن‌ها در جهت ریشه کردن آن بسیار احساس می‌شود. توجه به این پدیده بدون در نظر گرفتن وضعیت آن در مناطق مختلف کشور و حتی در سایر کشورها و سطح بین‌الملل، کاری بی‌فایده خواهد بود. تبادل کالا در مرزها به طور به خودی خود، مشکلی ندارد و می‌تواند اثرات مثبتی نیز برای کشور و منطقه به بار بیاورد. اما شکل غیر رسمی و غیرمجاز مبادله کالا که همان قاچاق است، در صورتی که سازماندهی و کنترل نشود، اثرات منفی و سوئی هم برای کشور و هم برای منطقه به بار خواهد آورد. بنابراین، برنامه‌ریزی برای اقتصاد، درآمد و اشتغال ساکنان مرزی جهت نیل به توسعه پایدار در این مناطق کشور به شدت احساس می‌شود. در صورت ارائه برنامه‌ریزی مناسب برای هر منطقه مرزی در کشور با توجه به توان‌ها و استعدادهای بالقوه و بالفعل آن منطقه و نیز اجرای عملی آن، شاهد کاهش تدریجی معضل قاچاق کالا و در نهایت توسعه و پیشرفت این مناطق کشور خواهیم بود. قاچاق کالا با توجه به اینکه یک پدیده‌ای است که در مرزها صورت می‌گیرد، تأثیرات میزان فاصله از مرز بر میزان آن

فرضیه دوم مبنی بر تأثیر میزان فاصله از مرز بر میزان درآمد کسب شده ساکنان روستاهای بخش خاو و میرآباد از فعالیت قاچاق کالا نیز تایید می‌شود.

۵- پیشنهادها

در این قسمت پیشنهاداتی جهت بهبود وضع موجود در بخش خاو و میرآباد به این شرح ارائه می‌شود:

با توجه به توان بالای منطقه، در صورت مدیریت صحیح، محور قرار دادن توسعه منطقه بر اساس منابع طبیعی اعم از آب، خاک، پوشش گیاهی و معادن منطقه با استفاده از نیروی انسانی و دانش بومی و تقویت آن از طریق آموزش حرفه ای و ترویج.

تأکید بر کاهش نقش تصدی دولت در مناطق مرزی و واگذاری آن به مردم محلی همراه با ارائه آموزش‌های لازم.

جهت ایجاد کشش و انگیزه برای جمعیت‌های مرزنشین دو سوی مرز، الزام دولت به ایجاد زیر ساخت‌های مناسب از قبیل راه، ارتباطات، امکانات رفاهی- بهداشتی و ...

در زمینه صنعت، با توجه به فراوانی نیروی جوان در روستاها، بازار شهر مریوان و نیز تولیدات کشاورزی از جمله تولیدات باغی، می‌توان از صنایع کوچک روستایی (مانند صنایع فرآوری و...) کمک گرفت. به این صورت که ابتدا آموزش‌هایی در این زمینه صورت گرفته و سپس تجهیزات لازم در اختیار آنان قرار داده شود. در ضمن باید راه‌های ارتباطی مناسب و کارآمد، انرژی مناسب و دائم، آموزش روش‌های نوین و دیگر زیرساخت‌ها و امکانات مورد نیاز را برای آنان فراهم شود.

در زمینه کشاورزی با توجه به پتانسیل بالای منطقه (بارندگی بالا، اقلیم مناسب، خاک حاصلخیز و ...) در

در آزمون فرضیه‌ی اول یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که به طور کلی شغل اصلی یا فرعی ۷۰ درصد از پاسخگویان را قاچاق کالا تشکیل می‌دهد و به نوعی ۷۰ درصد خانوارهای روستاهای مورد مطالعه به درآمدهای حاصل از قاچاق کالا وابسته هستند و این اشتغال تأثیر بسیار مثبتی بر درآمد خانوارهای ساکن در این بخش دارد. البته این میزان در روستاهای مورد مطالعه یکسان نیست و بستگی به فاصله از مرز دارد. یعنی در روستاهای نزدیک مرز افزایش می‌یابد و به حدود ۸۰ تا ۱۰۰ درصد می‌رسد و در روستاهای با فاصله متوسط از مرز کاهش نسبی مشاهده می‌شود و به ۶۸,۶ درصد می‌رسد. در مقابل در روستاهای دور از مرز، کاهش شدیدی در میزان افراد مشغول به قاچاق کالا پیش آمده و به ۳۳,۳ درصد کاهش می‌یابد. در نتیجه فرضیه اول مبنی بر تأثیر میزان فاصله از مرز بر میزان اشتغال ساکنان روستاهای بخش خاو و میرآباد در فعالیت قاچاق کالا، تایید می‌شود.

اما در آزمون فرضیه‌ی دوم ضریب همبستگی بین درآمد قاچاق کالا و میزان فاصله از مرز در روش پیرسون، ۰,۴۹۹- به دست آمده است. به این معنا که با افزایش فاصله، میزان قاچاق و درآمد آن کاهش و بر عکس با نزدیک شدن به مرز، میزان قاچاق و درآمد آن افزایش می‌یابد. همچنین ضریب همبستگی بین درآمد قاچاق کالا و میزان فاصله از مرز در روش اسپیرمن، ۰,۵۸۰- به دست آمده است. یعنی اینکه همبستگی بین آن‌ها وجود دارد و از نوع منفی و معکوس است. در این روش نیز، رابطه معناداری بین این داده‌ها مشاهده می‌شود. به این صورت که با افزایش فاصله، میزان قاچاق و درآمد آن کاهش و نیز با کاهش فاصله و نزدیک شدن فاصله روستاها از مرز، میزان قاچاق و درآمد آن افزایش می‌یابد. بنابراین،

تعدادی از کالاهایی که به صورت قاچاق از کشور خارج یا به آن وارد می‌شود، پس از بررسی‌های اولیه به فهرست کالاهای قابل صدور یا قابل ورود از طریق بازارچه‌ها افزوده شود، تا میزان قاچاق کالا در مرزها کاسته شود.

رسمیت بخشیدن به تجارت کالا در بخش خاو و میرآباد از طریق ایجاد یک بازارچه مرزی فعال که در آن روستاییان بخش خاو و میرآباد در اولویت ارائه کالاها و خدمات قرار گیرند. با توجه به اینکه بازارچه مرزی که هم اکنون دایر است (بازارچه باشماق)، بیشتر به امر صادرات می‌پردازد و آن هم دست افرادی قدرتمند و با نفوذ سیاسی و اقتصادی است، بنابراین اصلاح ساختار این بازارچه و مشارکت دادن روستاییان روستاهای مرزی در امور اقتصادی آن جهت افزایش درآمد آنان ضروری است.

درآمدهای حاصل از بازارچه توسط فرمانداری می‌تواند در تشکیل واحدهای تولیدی در مناطق مرزنشین به کار رود. یعنی تنها در مناطق مرزی و برای ایجاد کارخانجات صرف شود که هم باعث ایجاد اشتغال مردم منطقه و هم محرومیت زدایی شود. همچنین در تخصیص درآمدها عمران بازارچه‌ها نیز مدنظر قرار گیرد.

اطلاع‌رسانی درست و مناسب از طریق رسانه‌های جمعی جهت آگاه کردن مردم از اثرات سوء قاچاق کالا برای کشور و نیز منطقه در نهایت تشویق آنان به اشتغالات جایگزین و مناسب.

برنامه‌ریزی مناسب و قابل اجرا برای گسترش توریسم در این منطقه با توجه به توان‌های گردشگری این بخش در زمینه اکوتوریسم و توریسم تجاری که موجب ایجاد اشتغال برای ساکنین روستایی این بخش و در نهایت، افزایش درآمد آنان شود.

این زمینه، توجه بیشتری را می‌طلبد. حفر چاه‌ها به منظور استفاده از آن‌ها در جهت آبی کردن کشت زمین‌ها و افزایش تولید، ضروری است. با استفاده از چاه‌ها، می‌توان زمین‌های کم بازده دیم را به آبی تبدیل کرد که در این صورت انگیزه کشاورزان برای سرمایه‌گذاری بیشتر بر روی زمین‌ها بالا می‌رود که به دنبال آن تولید بالا رفته و در نتیجه درآمد آنان بالا می‌رود و در نهایت موجبات توسعه کشاورزی منطقه را فراهم می‌آورد. در ضمن دادن تسهیلات به کشاورزان جهت تجهیز زمین‌هایشان (در زمینه ادوات و نهاده‌های کشاورزی) و ارائه آموزش‌های لازم در این زمینه می‌تواند تأثیر زیادی در توسعه کشاورزی این بخش داشته باشد.

برای جلوگیری از قاچاق کالا که اثرات منفی آن در منطقه و نیز کل کشور قابل مشاهده است، می‌توان اشتغالاتی ایجاد کرد که جایگزینی مناسب برای آن باشد. همان طور که گفته شد، هدف از فعالیت قاچاق در این منطقه، ایجاد درآمد است که فرد به خاطر بیکاری و از روی ناچاری به آن روی آورده است. بنابراین باید جایگزینی برای آن باشد که فرد بتواند از طریق آن معیشت خود و خانواده‌اش را بگذراند. در این زمینه می‌توان با سرمایه‌گذاری بر روی این بخش‌ها (به ترتیب اولویت با توجه به توان منطقه) کشاورزی، صنعت و در نهایت، دامداری، در آن‌ها ایجاد اشتغال کرد و درآمد روستاییان این بخش را افزایش داد و نهایتاً موجبات رشد و توسعه بخش خاو و میرآباد را فراهم کرد. بدیهی است در صورت عدم ایجاد جایگزین برای فعالیت قاچاق، نمی‌توان آن را کاهش داد، همچنان که تلاش‌هایی که تاکنون در این زمینه انجام شده به علت عدم توجه به ریشه آن، بی‌نتیجه مانده است.

منابع

- اداره گمرک آذربایجان غربی، (۱۳۸۹)؛ (www.acu.ir).
- استاندارد کردستان، (۱۳۹۰)؛ «آخرین تقسیمات کشوری شهرستان مریوان».
- اصغری، علیرضا، (۱۳۸۸)؛ «مصرف کالای داخلی و مبارزه با قاچاق»، مجله بانک و اقتصاد، شماره ۹۸.
- آقازاده، علیرضا، (۱۳۸۳)؛ «بررسی تحلیلی و کاربردی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا مطابق با آخرین اصلاحات قانونی»، نشر آریان.
- بی سخن، امید؛ (۱۳۸۷)؛ «تأثیر بازارچه‌های مرزی در تغییر ساختار اقتصادی و کالبدی شهر (نمونه موردی پیرانشهر)»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان.
- جباری، ایرج؛ (۱۳۸۵)؛ «روش‌های آماری در علوم محیطی و جغرافیایی»، انتشارات دانشگاه رازی.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۱)؛ «فرهنگ لغات دهخدا»، جلد ۲۷، نشر امیرکبیر.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. پاپلی یزدی. محمدحسین و عبدی. عرفان؛ (۱۳۸۷)؛ «ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی در بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی، استان کرمانشاه»، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۱۲: صص ۸۲-۱۰۹.
- زرقانی. سید هادی، (۱۳۸۶)؛ «مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی»، دانشگاه علوم انتظامی ناجا.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، (۱۳۷۸)؛ «اولین گزارش ملی توسعه انسانی جمهوری اسلامی ایران».
- علم الهدی، سید سجاده، (۱۳۸۴)؛ «بررسی ابعاد قاچاق کالا و ارز» (http://www.epe.ir/).
- عندلیب، علیرضا، (۱۳۸۰)؛ «نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشکده فرماندهی و ستاد دوره عالی جنگ.
- کامران، حسن، پریزادی. طاهر و حسینی امینی. حسن؛ (۱۳۹۰)؛ «ساماندهی فضایی نواحی مرزی هم‌جوار با مرز ایران و پاکستان با رویکرد پدافند غیرعامل»، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال دوم، شماره ۵، صص ۱۳۲-۱۰۹.
- مجتهدزاده، پیروز، (۱۳۸۱)؛ «جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی»، تهران، انتشارات سمت.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۶)؛ «سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵».
- معین. محمد، (۱۳۸۱)؛ «فرهنگ لغات معین»، جلد ۳، انتشارات امیر کبیر.
- میرحیدر، دره؛ (۱۳۷۳)؛ «اصول و مبانی جغرافیای سیاسی»، انتشارات سمت.
- نوری، جعفر؛ (۱۳۸۲)؛ «گسترش قاچاق در بستر نابسامان و سیاست جنایی مقابله با آن»، مجله الهیات و حقوق، شماره ۹ و ۱۰، صص ۱۷۴-۱۴۹.
- Bradbury, S.L. 2010. An assessment of the free and secure trade (FAST) program along the Canada-US border. *Journal of Transport Policy* 17. 367-380.
- Dasche, K., Haupt, A. 2010. The political economy of regional integration projects at borders where poor and rich meet: The role of cross-border shopping and community sorting. *Journal of urban Economics* 10. 1016-1033.
- Horvath, J., Ratfai, A., Dome, B. 2007. The border effect in small open economies. *Journal of Economic Systems* 32. 33-45.
- Monjon, S., Quirion, P. 2010. How to design a border adjustment for the European Union emissions trading system? *Journal of Energy Policy* 38. 5199-5207.
- Okubo, T. 2004. The border effect in the Japanese market: A Gravity Model analysis. *Journal of Japanese international Economies* 18. 1-11.
- Saxena, G., Ilbery, B. 2010. Developing integrated rural tourism: Actor practices in the English/Welsh border. *Journal of Rural Studies* 26. 260-271.
- Timothy, D.J., Tosun, C. 2003. Tourists' perception of the Canada-USA border as a barrier to tourism at the International Peace Garden. *Journal of Tourism Management* 24. 411-421.